

Dylan Williams
Prif Weithredwr
Cyngor Sir Ynys Môn
Swyddfeydd y Cyngor
Llangefni
Ynys Môn
LL77 7TW

24 Cathedral Road / 24 Heol y Gadeirlan
Cardiff / Caerdydd
CF11 9LJ
Tel / Ffôn: 029 2032 0500
Fax / Ffacs: 029 2032 0600
Textphone / Ffôn testun: 029 2032 0660
info@audit.wales / post@archwilio.cymru
www.audit.wales / www.archwilio.cymru

Cyfeirnod: 3198A2022

Dyddiad Cyhoeddi: Tachwedd 2022

Annwyl Dylan

Cyngor Sir Ynys Môn – Diweddariad ar Gynnydd Datgarboneiddio

Mae gan y Cyngor weledigaeth ar gyfer ei uchelgais datgarboneiddio, ond mae'r weledigaeth yn nyddiau cynnar ei thaith. Bydd angen i'r Cyngor ddatblygu gwell dealltwriaeth o'i ôl troed carbon, effaith carbon a chost ei gamau gweithredu arfaethedig, a chyllid i helpu i wireddu'i weledigaeth o fod yn sero net erbyn 2030.

Cyd-destun

Ym mis Gorffennaf 2022, cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol barodrwydd y Sector Cyhoeddus ar gyfer Carbon Sero Net erbyn 2030, a oedd yn edrych ar gamau datgarboneiddio mewn 48 o gyrff cyhoeddus, gan gynnwys pob cyngor. Canfu'r adroddiad hwn ansicrwydd y bydd yr uchelgais ar y cyd ar gyfer sector cyhoeddus sero net erbyn 2030 yn cael ei gyflawni. Nododd ein gwaith rwystrau cyffredin sylweddol rhag cynnydd y mae'n rhaid i gyrff cyhoeddus fynd i'r afael â nhw ar y cyd i gyflawni'r uchelgais ar y cyd. Canfuom er bod gyrff cyhoeddus yn dangos ymrwymiad i leihau carbon, mae'n rhaid iddyn nhw bellach gynyddu eu gweithgareddau yn

sylweddol, cynyddu cydweithio a gosod datgarboneiddio wrth wraidd eu gweithrediadau a'u penderfyniadau o ddydd i ddydd.

Yn yr adroddiad, mae'r Archwilydd Cyffredinol yn gwneud y pum galwad canlynol am gamau gweithredu gan gyrrff cyhoeddus:

- Cryfhau eich arweinyddiaeth a dangos eich cyfrifoldeb cyfunol drwy gydweithio'n effeithiol;
- Egluro eich cyfeiriad strategol a chyflymu'r ffordd yr ydych yn gweithredu;
- Mynd i'r afael â'r cyllid sydd ei angen arnoch;
- Gwybod beth yw eich bylchau sgiliau a chynyddu eich capasiti; a
- Gwella ansawdd a monitro data i gefnogi eich penderfyniadau.

Mae'r paragraffau canlynol yn nodi canfyddiadau ein gwaith archwilio lleol yng nghynllun gweithredu datgarboneiddio'r Cyngor. Mae'r canfyddiadau hyn yng nghydestun ehangach adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol ym mis Gorffennaf 2022 sy'n galw am weithredu cyflymach ac arweinyddiaeth gadarnach ledled Cymru wrth leihau allyriadau carbon.

Yr hyn a wnaethom:

Gwnaethom gynnal asesiad o drefniadau'r Cyngor i ddatblygu a chyflawni ei Gynllun Datgarboneiddio. Gwnaethom gasglu tystiolaeth drwy gyfweiliad, adolygu dogfennau ac ymatebion i Alwad am Dystiolaeth y Cyngor ar gyfer yr Adolygiad Llinell Sylfaen o Ddatgarboneiddio.

Yr hyn a ganfuom:

Ym mis Medi 2020 cyhoeddodd y Cyngor Argyfwng Hinsawdd ac ymrwymiad i "foderneiddio ac addasu i fod yn Gyngor sero net erbyn 2030". Dilynwyd hyn ym mis Mawrth 2021 gydag ymrwymiad gan y Weithrediaeth i ddarparu Rhaglen Newid Hinsawdd fel y nodwyd yn y Cynllun Tuag at Sero Net a fabwysiadwyd gan y Cyngor ym mis Mawrth 2022. Mae gan Gynllun presennol y Cyngor 2017-2022 flaenoriaeth allweddol i "Weithio mewn partneriaeth â'n cymunedau i sicrhau eu bod yn gallu ymdopi'n effeithiol â newid a datblygiadau gan warchod ein hamgylchedd naturiol" sy'n cwmpasu'r agenda ddatgarboneiddio. Ond mae'r Cyngor yn cydnabod bod angen aliniad llawer cliriach rhwng iteriad nesaf Cynllun y Cyngor, sydd i'w gyhoeddi

yn nhymor yr hydref 2022, a'i Gynllun Tuag at Sero Net. Mae'r Cyngor yn cydnabod ei fod yng nghyfnod cychwynol ei daith tuag at sero net erbyn 2030.

Dywedodd y Cyngor fod y pum ffordd o weithio, a'r egwyddor datblygu cynaliadwy wedi'u hintegreiddio i'w holl benderfyniadau ac y byddai'r meysydd hyn yn cael eu hystyried ar gyfer pob un o'r prosiectau unigol yn ei Gynllun Tuag at Sero Net. Fodd bynnag, er bod y Cynllun yn destun asesiad effaith a oedd yn cynnwys rhywfaint o ystyriaeth o'r meysydd hyn, byddai ystyriaeth fanylach o sut mae'r Cynllun yn defnyddio'r pum ffordd o weithio i gymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy yn cryfhau'r trefniadau.

Ar hyn o bryd mae'r Cyngor yn casglu data ar allyriadau carbon o sawl ffynhonnell, ond mae angen dealltwriaeth fwy cynhwysfawr o'i ôl troed carbon i'w alluogi i flaenoriaethu'r camau gweithredu ac ymyriadau arfaethedig yn seiliedig ar eu heffeithiau ariannol a charbon dros y tymor byr, canolig a hir. Mae'r Cyngor wedi dweud wrthym, fel rhan o'i brosiect corfforaethol ehangach i wella canoli casglu data, ei fod yn bwriadu mireinio sut mae'n diffinio ac yn mesur ei ôl troed carbon a chanoli'r broses o gasglu data carbon yn ystod 2022-23.

Mae'r cynllun Tuag at Sero Net yn cydnabod pwysigrwydd llywodraethu, monitro ac adolygu ac wedi nodi hyn fel un o'i bum thema yn y cynllun. Ond mae trefniadau llywodraethu, monitro ac adolygu sy'n ymwneud â chynnydd y cyngor tuag at Sero Net yn parhau i fod yn y cyfnod cynnar o ran eu datblygiad. Ar adeg ein gwaith nid oedd y Bwrdd Rhaglen Sero Net wedi cwrdd eto. Er bod y Cynllun yn nodi camau allweddol yn ymwneud â llywodraethu, monitro ac adolygu, ni chytunwyd ar unrhyw amserlenni penodol ar gyfer cwblhau'r camau pwysig hyn. Bydd yn bwysig i'r Cyngor roi'r camau allweddol hyn ar waith cyn gynted â phosibl er mwyn sicrhau ei fod yn rheoli ei gynnydd tuag at sero net yn effeithiol.

Mae Adroddiad Monitro Cerdyn Sgorio presennol y Cyngor a'i Adroddiad Perfformiad Blynyddol diweddaraf (2021/22) yn cynnwys nifer bach o fetrigau ar allyriadau Carbon. Er bod y Cyngor yn mesur rhywfaint o ddata allyriadau ac wedi adrodd y rhain wrth Lywodraeth Cymru ar gyfer 2019-20 a 2021-22, mae'n dal i ddatblygu ei ddull o weithredu o ran casglu ac adrodd yn gyhoeddus ar ei gynnydd ym maes lleihau allyriadau carbon.

Nid yw datblygiad Cynllun Tuag at Sero Net y Cyngor wedi ei lywio'n uniongyrchol gan ymgysylltu neu ymgynghori â dinasyddion. Ond dywedodd y Cyngor wrthym ei fod yn bwriadu ymgysylltu â'r maes hwn fel rhan o'r ymgysylltiad arfaethedig ar Gynllun newydd y Cyngor. Bydd cael dealltwriaeth glir o ddinasyddion a safbwyntiau rhanddeiliaid ehangach a sut y gallant gefnogi'r Cyngor yn gam pwysig wrth lunio gweledigaeth gyffredin ar gyfer ei uchelgeisiau sero net.

Wrth ddatblygu ei Gynllun Tuag at Sero Net fe wnaeth y Cyngor ymgysylltu â Chynghorau eraill, yn ogystal â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a Bwrdd Uchelgais Economaidd Gogledd Cymru. Er bod enghreifftiau o gydweithio yn ymwneud â datgarboneiddio fel y "Rhaglen Ynys Ynni" mae angen i'r Cyngor barhau i archwilio cyfleoedd i weithio mewn partneriaeth â rhanddeiliaid eraill os yw am wireddu ei weledigaeth o fod yn sero net erbyn 2030.

Mae'r Cyngor wedi buddsoddi'n flaenorol mewn sawl cychwyn i gefnogi ei gynlluniau Sero Net y mwyaf arwyddocaol o'r rhain yw'r £2.6 miliwn yn ei gynllun Ailosod Effeithlonrwydd Ynni a chyllid Llywodraeth Cymru ar gyfer system wresogi ffynhonnell dŵr ac aer newydd ar gyfer ei brif swyddfeydd cyngor. Mae'r Cyngor hefyd wedi clustnodi cyllideb refeniw fechan ar gyfer newid hinsawdd a buddsoddi mewn Rheolwr Rhaglen Newid Hinsawdd newydd. Yn ogystal â hyn, mae'r Cyngor wedi neilltuo £200,000 ychwanegol ar gyfer prosiectau costus penodol yn ystod 2021/22 gyda £300,000 ychwanegol mewn cronfeydd wrth gefn ar gyfer prosiectau datgarboneiddio. Fodd bynnag, mae'n cydnabod yr heriau buddsoddi ar gyfer technoleg carbon isel ac na fydd yr adnoddau a glustnodwyd ar hyn o bryd ar gyfer y maes hwn yn ddigon i gyrraedd targed Sero Net 2030. Mae perygl sylweddol felly na fydd y Cyngor yn cyrraedd y targed allyriadau sero net erbyn 2030. Os yw'r Cyngor am gyrraedd y targed heriol hwn, bydd angen iddo sicrhau bod ei Gynllun Corfforaethol a'i Strategaeth Gyfalaf yn adlewyrchu'n llawn sut mae'n bwriadu ariannu ei brosiectau a'i fentrau carbon isel.

Argymhellion

Arddangosyn 1 argymhellion

Mae'r tabl isod yn nodi'r argymhellion a nodwyd gennym yn dilyn yr adolygiad hwn

Argymhellion

- A1 Dylai'r Cyngor sicrhau bod y camau lefel uchel yn ei gynllun datgarboneiddio:
- wedi'u blaenoriaethu yn seiliedig ar feini prawf clir, gan gynnwys effaith carbon ac ariannol;
  - yn cyd-fynd â'i Strategaeth Ariannol Tymor Canolig a'i Raglen Gyfalaf; ac
  - wedi'u hintegreiddio mewn cynlluniau busnes.

Argymhellion

A2 Dylai'r Cyngor ddatblygu cyfres gadarn o fetrigau i fesur ac adrodd ar y cynnydd ar ei daith ddatgarboneiddio.

Yn gywir

Alan Hughes

Arweinydd Archwilio